

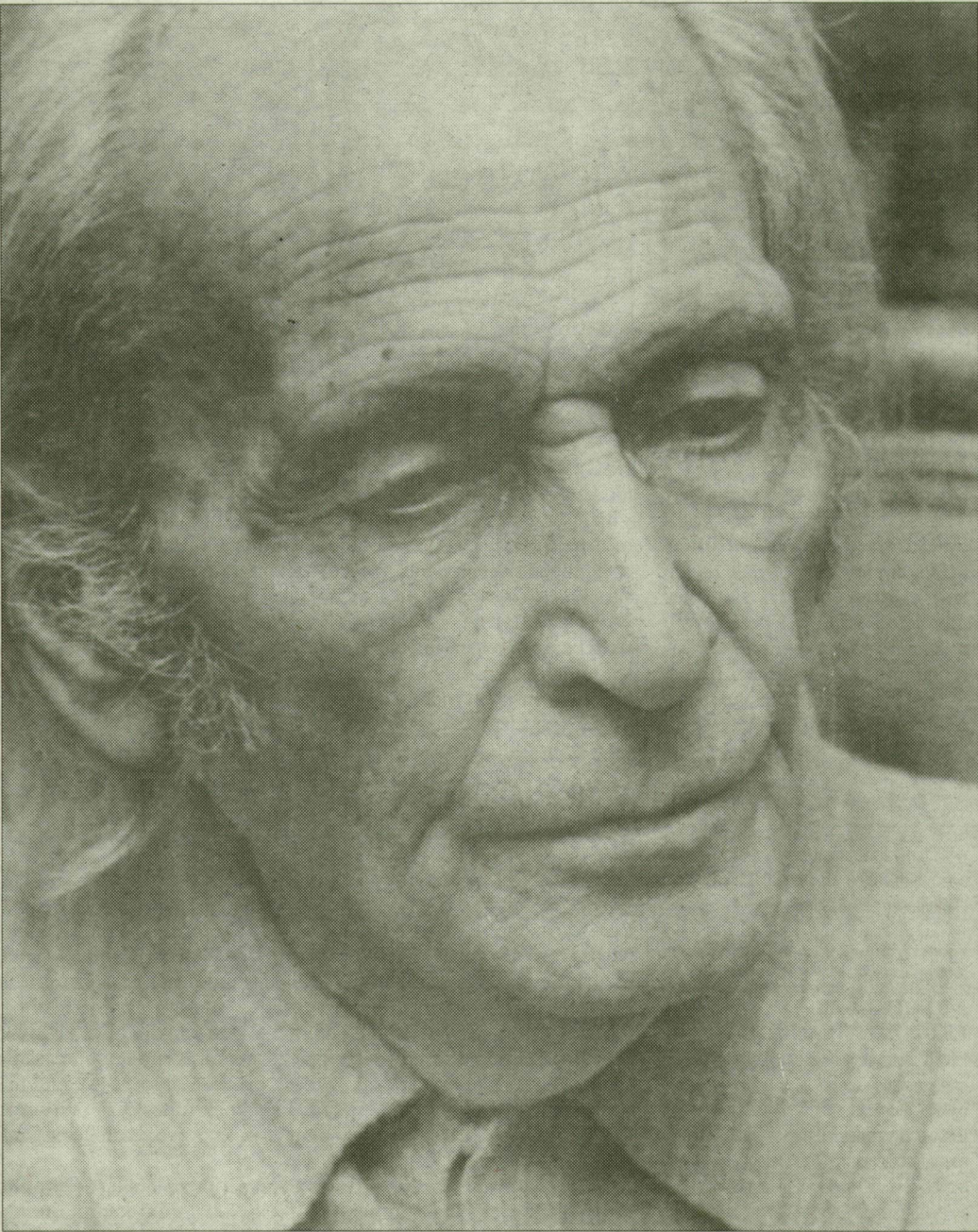
Déry Tibor szelídített megtörése

„B. újra kivette zsebéből a pénztárcát, s a bankjegyeket az ezüsttel együtt betömte egyik rekeszébe. A tárcsa is penészszagú volt. Utolsónak a szabadulólevelet adták át. A Letartóztatás oka kezdetű pontozott sor üresen maradt.” – írja Déry Tibor egyik leghíresebb novellájában, a Szerelemben. A Rákosi-rendszer előtt hithű kommunis-taként ismert író az októberi forradalomban betöltött csekély szerepe miatt, koholt vádak alapján ítélte el a hatalom. Példát statuáltak vele.

Az '56-os forradalmat követő retorzió rövid időn belül ki-terjedt október 23-a szellemi előkészítőinek, az értelmiség felelősségre vonására, köztük az írókéra is. Az Írószövetség felfüggesztését követően, január közepén őrizetbe vették Háy Gyulát, Tardos Tibort és Zelk Zoltánt. A látványosan előkészített, koncepciós jelle-gű „íróper” fővádlottja azon-ban a korábban hithű kom-munistaként ismert Déry Ti-bor lett. Első előállításra még a Horthy-korszak végén került sor egy oroszországi napló-töredék lefordításáért. A fel-forgatónak elkönyvelt és ve-szélyes elemként számon tar-tott Déry két hónapot töltött börtönben közvetlenül a má-sodik világháború előtt, de az igazi politikai megpróbáltatá-sok a magyar forradalom le-verése után érték.

1957-ben az államvédelmi szervek a bukott szabadság-harc politikai vezéralakjainak letartóztatása után a magyar társadalomra a győztes októ-beri napokban nagy hatást

gyakorló értelmiségi szószó-lókra vetették ki hálójukat. Az Országos Rendőr-főkapitány-ság Politikai Nyomozó Főosz-tálya már január elején határo-zatot hozott az író elleni nyo-mozás elindításáról, ám csak a párt Központi Bizottságának áldása után hajthatták végre április közepén az őrizetbe vé-telt. A jó előre elkészített terv szerint Déry Tibort a budapesti Rendőr-főkapitányság épüle-tében, a börtönrészlegben he-lyezték el, olyan cellában, amelyben társ is akadt, egy be-épített „tégla”. Alig egy nap múltán megkezdődtek a kihall-gatások. A pártvezetés által megkövetelt új vizsgálati mód-szer szerint a kiszemeltek életében meg kellett találni azokat a megnyilatkozásokat, amelyek a bíróság előtt „törvé-nyesen kompromittálták” őket. Ha nem voltak ilyenek – általá-ban nem voltak –, a meglévőket kellett a kívánt célnak megfele-lőre kiszínezni, ráadásul a ki-hallgatásokat úgy alakítva, hogy az érdekelt önként, „da-lolva” ismerje be bűneit. Mind-

ez a koncepció per jellege-tes, de már szelídített módszer volt. Nélkülözött a kitalált tet-

teket és durva hamisításokat; többnyire testi fenyegetések nél-kül zajlottak a vallatások, vi-

szont a per megrendezőinek kívánsága szerint a gyanúsított a procedura végén már szinte

így is önmagát hibáztató, lelki-leg teljesen megtört ember lett. Hogyan, milyen módon tel-tek a Déry-ügy „munkanapjai” – egészen pontosan valószínű-leg soha nem fogjuk megtudni. Maga az érintett író utóbb gondosan hallgatott megtörtet-tetésének részleteiről, későbbi könyveiben tabuként kezelte a témát. Egyedüli forrásként a kihallgatást vezető tiszt, László István által készített jegyző-könyvek állnak a rendelkezé-sünkre. Ezekből az iratanya-gokból világosan kiderül: az április 22-étől augusztus 30-áig tartó kihallgatások alatt a kezdetben szabadon vála-szoló, az '56-os forradalom er-kölcsi igazságát magabiztosan vállaló Déry Tibor a nyár végé-re mind fizikailag, mind szelle-mileg egy megalázott öregem-berré vált. Bármely pillanat-ban hívhatták, vallhatták, ellenőrizték minden percét – s legsúlyosabb büntetésként nem olvashatott, nem írhatott. Az augusztus 29-ei kihallgatás tartalmában, kérdéseiben-vá-laszaiban egyébiránt félelme-tesen hasonlított a tárgyalás „forgatókönyvére”, azaz az utolsó eligazítás során szinte már csak gyakoroltatták a he-lyes válaszokat Déryvel. A hat-vannégy éves író – ekkor már inkább emberi roncsot – no-venber elején állították bíró-ság elé. Kilenc év börtönbün-tetést kapott, melyből hármat le is töltött. Szabadulása után a börtönéveket írásaiban kizáró-lag a „reális szocializmus szál-lodájaként” ábrázolta.

SZEGHALMI BALÁZS

Részlet Déry Tibor kihallgatásából

1957. MÁJUS 7.

KÉRDÉS: Ön előző kihallgatásán valomást tett arról, hogy 1956. október 26-án íróársai bevonásával fogalmazott a Rádió részére egy nyilatkozatot. Valotta továbbá azt is, hogy a nyilatkozat minden lényeges mondatával egyetért ma is. A nyilatkozat első mondata így hangzott: „Nemzeti forradalmunk, sza-badságunk és függetlenségünk kivívá-sának legnagyobb erénye az erkölcsi tisztaság.” – Mit ért Ön ezen mon-datból?

FELELET: Amikor a nyilatkozatot fo-galmaztam, olyan benyomásom volt,

hogy az egész nemzet részt vesz a megmozdulásban. Érvként felhozom, hogy állandó és óriási tömeget láttam október 23-án a Parlament előtt, s az utcán, melyben a főváros lakosságának minden rétege képviseltette magát. Sza-badságunk kivívásának kifejezés hasz-nálatakor arra gondoltam, hogy küzdeni kell a Rákosi-féle személyi kultusznak nevezett önkény ellen. Függetlenségem pedig azt értettem, illetve ma is így tartom, hogy meg kell valósítani a népek egyenjogúságának lenini eszméit és a

magyar sajátosságoknak megfelelően – tehát nem szolgai módon másolva a szovjet példát – kell az országot kor-mányozni. Ami pedig az erkölcsi tisz-taság kérdését illeti, úgy látom, hogy a tömeg fegyelmezetten, becsületesen vett részt az eseményekben.

1957. AUGUSZTUS 29.

KÉRDÉS: Önt a Magyar Népköztár-ság Belügyminisztériuma 1957. áp-rilis 20-án előzetes letartóztatásba he-lyezte az ellenforradalomban való te-vékeny részvétele miatt. Azóta ügyében

vizsgálatot folytatunk. Tegyen vallomást arról, miben érzi magát bűnösnek!

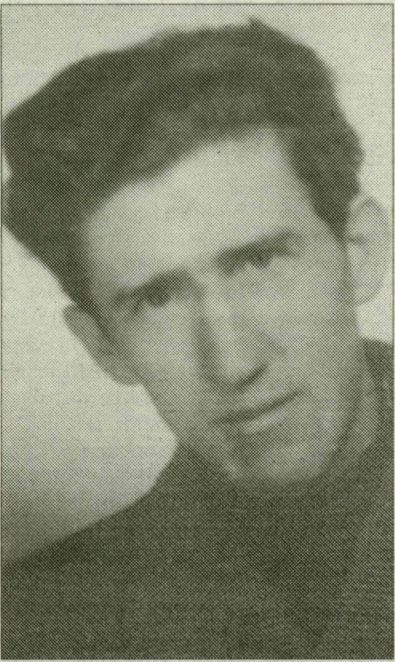
FELELET: Bűnösnek érzem magam, hogy az 1956. október 23-án kirobbant ellenforradalmat tevékenységgemmel tá-mogattam. Részt vettem az október 23-án készült írószövetségi kiáltvány el-készítésében, vállaltam annak ismer-tetését a tömegek előtt. Legsúlyosabb bűnömnek mégis azt tartom, hogy 1956. november 4-e után nem ismer-tem fel azt, hogy a Kádár-kormány képviseli a szocializmus ügyét és nem

támogattam, sőt ellene cselekedtem. Ki szeretném hangsúlyozni – és ezt a leg-mélyebb meggyőződésből teszem –, az egész életemet elhibáztottnak tartom e cselekedeteim miatt, amelyek beszen-nyezik régi kommunista meggyőződé-semet, s amelyek talán nagyobb kárt okoztak, mint amennyi hasznot tudtam hajtani majdnem 40 év alatt a kom-munista eszmének. Tudatosan azonban soha nem akartam az ellenforradalmat szolgálni, cselekedeteimmel mégis ezt tettem, és ezt mélységesen sajnálom, elítélem, szégyenlem és állandó lel-kiismereti bajokat okoz...

az 1956-os vásárhelyi eseményekben

Másnap megalakult a Nemzeti Bi-zottság, melynek elnökévé Gyáni Im-rét választották. Török Istvánt ugyanakkor megerősítették tanács-elnöki tisztségében, s feladatul kap-ta, hogy a városházáról távolítsa el azokat a tisztségviselőket, akik ellen a legtöbb panaszt tették.

Az MDP másnap Török Istvánt bevá-lasztotta az intézőbizottságba, aki ez-zel egyszerre lett egyik vezetője a forradalom vásárhelyi szervezetének, s az MDP-nek, mely legfőbb feladatának a forradalom megfékezését tartotta. No-venber 5-ére feloszlott a Nemzeti Bi-zottság, csak a tanács működött, s Török Istvánt a sorozatos lemondások következményeként a megyei tanács elnökévé választották. A december 10-én délután szervezett tüntetésről aztán ő értesítette az MSZMP városi bizottságán Nagy Jánost, aki riasztotta Bán Lászlót és Bába Istvánt, a karhata-lom vezetőit. A kivezényelt karhata-lom és a tüntetők dulakodása közben kapott halálos haslövést Gácsi László mérleggyári munkás.

Török István

Török István 1957. június 1-jéig töltötte be a tanácselnöki tiszte-t. Nem sokkal később kizárták a

pártból, katonai rangjából lefo-kozták, majd augusztus 3-án elő-zetes letartóztatásba helyezték a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezke-désben való részvétel miatt. Az ügyészség vádjait azonban – ön-magát védve – sorra cáfolta az 1958-ban rendezett perben. A Szegeden tartott tárgyalássorozat-ra 72 tanút idéztek meg, s Törököt a vádak alól végül felmentették. Visszament kötő-szövénynek, majd előbb a CSOMIÉP, végül a helyi Áfész igazgatója lett.

„Közbejött okok”

1991-ben értesítették, hogy '56-os emlékérmét vehet át, ám feleségével éppen törökországi nyaralásra in-dult. Mire visszatért, megtudta, hogy „közbejött okok miatt” a kitüntetés mégsem kapja meg. Hogy milyen okok jöttek közbe, sohasem derült ki.

KOROM ANDRÁS

Vásárhely 17 pontja

1. Emberhez méltó szabadságjogokat, azaz félelemmentes életet.
2. Gyülekezési, felvonulási, tüntetési és sztrájkjogot.
3. Sajtószabadságot.
4. Emberibb megélhetési jogot, magasabb életszínvonalat, magasabb béreket és alacsonyabb árakat.
5. A bérnormák eltörlését.
6. A hatórási munkanap bevezetését.
7. Szabad vallásgyakorlatot, az állami egyházügyi hivatal eltörlését és Mindszenty hercegprímás szabadon bocsátását.
8. Általános, egyenlő és titkos szavazással tartott szabad választást különböző pártok részvételével.
9. Orosz csapatok azonnali kivonulását Magyarországról és Magyarország kilépését a varsói egyezményből.
10. Rákosi Mátyás perbe fogását.
11. Vonják felelősségre azokat, akik okai a polgári vér ömlésének.
12. Az orosz nyelv mint kötelező tantárgy eltörlését és tankönyveink átírását magyar nemzeti szellemben.
13. Szabad kiskereskedelmet és szabad kisipart.
14. A súlyos adóterhek csökkentését és a beszolgáltatás teljes eltörlését.
15. Szabad földművelést, a kollektív gazdálkodás erőszakolása nélkül.
16. Az államosított házak visszaadását.
17. A megvont fizetések és nyugdíjak visszaadását minden arra ér-demesnek.